

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО –
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГА ДО ВИКОНАННЯ
ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ**

Сучасне суспільство, ринок товарів, послуг і праці відрізняються високим ступенем динамізму, невизначеності, швидкими темпами змін. Динамізм і невизначеність стають характеристиками всіх сторін нашого життя, проявляються на всіх рівнях - глобальному, регіональному, соціальному, індивідуальному. Ці принципово нові умови висувають інші вимоги до підготовки фахівців на всіх рівнях професійної освіти.

Успішне формування професіоналізму особистості та діяльності майбутніх фахівців базується на їх готовності до праці. Провідною складовою готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється вченими як комплексне психологічне утворення, як сплав функціональних, операціональних та особистісних компонентів.

В умовах зміни освітніх парадигм, нових соціально-економічних умов, професійна діяльність суттєво ускладнюється, актуалізуючи внутрішні, психологічні ресурси особистості. Стійкість, стабільність і якість професійної діяльності обумовлюється особливостями психологічної готовності фахівця.

Залежно від визначення психологічної готовності, різними авторами виділяються її структура, головні складові, будуються шляхи його формування.

У вітчизняній та зарубіжній психології недостатньо розроблена проблема соціально-психологічної готовності людини до праці, хоча є певний потенціал теоретичних і практичних досліджень конкретних форм готовності: установки (Д. Н. Узнадзе та ін), готовності особистості до трудової діяльності (К. К. Платонов, Л. А. Кандибовіч та ін), передстартовому стані в спорті (А. І. Пуні, Ф. Генон та ін), готовності до виконання бойового завдання (М. І. Дьяченко та

ін). Більшість авторів пояснювали готовність до праці через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, загальне психофізіологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей. Найбільш інваріантним по відношенню до спектру професій з виділених компонентів нам представляється мотиваційний компонент т. к.: «Проблеми мотивації неможливо вирішувати без аналізу соціальних норм, цінностей, без аналізу суспільних умов, протиріч суспільства, місця особистості в ньому». [4, с.7].

Вивчення загальної проблеми готовності до праці почалося в 50-ті роки у зв'язку з необхідністю професійного навчання людей різних видів праці. Готовність - це умова успішного виконання професійної діяльності, яка повинна формуватися й удосконалюватися людиною. У літературі розглядаються різні аспекти поняття «готовність».

К. К. Платонов відповідно до висунутої ним концепцією особистості, у структурі готовності виділяє крім моральної готовності, психологічну й професійну. [6] На думку М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибовича [1], готовність - це настрій особистості на певну поведінку, установка на активні дії, пристосування особистості для успішних дій в даний момент, зумовлені мотивами і психічними особливостями особистості.

Готовність людини до успішних дій у професійній педагогічній діяльності складається з його особистісних особливостей, рівня підготовленості, повноти інформації. Потрібна попередня і досить висока психологічна готовність, яка дозволила б компенсувати брак інформації, для чого необхідні тренування, розвиваючі швидкість мислення, що підказують, як використовувати попередній досвід для успішних дій в умовах неповної інформації, формують здатність переключення з однієї установки на іншу і здатність до прогнозування та передбачення.

Прийоми формування психологічної готовності мають багато спільного з прийомами вольової підготовки. І не випадково: створення стану готовності до праці прямо залежить від рівня розвитку вольових властивостей і здатності до

управління ними. В.А. Крутецкий [2] визначає «готовність» як придатність до діяльності, що виражається в активному позитивному ставленні до неї, схильності займатися нею, переходить на високому рівні розвитку в пристрасну захопленість. У поняття «готовність» В.А. Крутецкий вкладає також наявність певного запасу знань, умінь, навичок у відповідній галузі.

Підкреслюючи важливість особистісного підходу до вивчення стану готовності, П.А. Рудик [7] розглядає готовність як складне психологічне утворення і виділяє в ній роль пізнавальних психічних процесів, що відображають найважливіші сторони виконуваної діяльності, емоційних компонентів, які можуть як підсилювати, так і послаблювати активність людини, вольових компонентів, що сприяють вчиненню ефективних дій по досягненню мети, а також мотивів поведінки.

Як видно з вищенаведених та інших нам відомих визначень поняття «готовність» різні дослідники розкривають окремі ознаки даного поняття. У рамках даного дослідження нами прийнято таке визначення «готовності до професійної діяльності». Готовність до професійної діяльності - це здатність суб'єкта результативно виконувати свої професійні функції. Психологічна готовність до праці є обов'язковою умовою не тільки її початку, але й ефективного рішення.

Кузьміна Н. В. вважає, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань, умінь і навичок, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки. Оскільки будь-яка діяльність є рішення незліченної низки завдань, професіоналізм (психологічна готовність) у ній можна знайти, перш за все, в умінні бачити завдання, їх формулювати, застосувати методологію та методи спеціальних наук для установки діагнозу і прогнозу при вирішенні завдань, оцінювати і вибирати методи найбільш підходящі для їх вирішення [3].

У роботі Одинцовій Л.А. і Завіцкой С.В. «Реалізація професійної підготовки вчителя математики ...» психологічна готовність описується як: «Психологічна готовність до професійної діяльності характеризується

особистісно-педагогічною спрямованістю, яка виявляється в розумінні й прийнятті себе та іншого як унікальної сутності, а також мотиваційно-ціннісному відношенні до процесу навчання, в якому реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини»[5].

У рамках даного дослідження соціально-психологічна готовність до праці нами розуміється як спрямованість на неї, відповідна схильність, що дозволяє суб'єкту результативно виконувати свої професійні функції. Виходячи з такого розуміння соціально-психологічної готовності ми виділяємо наступні її критерії:

- Сформованість внутрішніх мотивів навчальної діяльності;
- Вираженість професійно важливих якостей;
- Задоволеність тими сторонами навчальної діяльності, які найбільш значимі для становлення професіонала.

Виникнення стану психологічної готовності до діяльності починається з постановки мети на основі потреб і мотивів (або усвідомлення людиною поставленої або що виникла перед ним завдання). Далі йде вироблення плану, моделей, схем майбутніх дій. Потім людина приступає до втілення з'явилася готовності в предметних діях, застосовує певні засоби і способи діяльності, порівнює хід і проміжні результати зі стоїть метою, вносить корективи.

Таким чином, поняття професійної готовності розглядається як категорія теорії діяльності (стан) і розуміється, з одного боку, як результат процесу підготовки, з іншого - встановлення на щось.

Отже, ми розглядаємо готовність до праці як цілісний прояв особистості і під готовністю до праці розуміємо особливе особистісне стан, який передбачає наявність у суб'єкта образу структури дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання.

Для практичного дослідження соціально-психологічної готовності до праці, як розглядалося вище, різними авторами використовувалися методики спрямовані на вивчення: соціально-психологічних установок (Узнадзе Д. Н., М. Краснорядцева, Л. В. Кондрашова, Г. Олпорт, Д. Майерс та ін), комунікативних

навичок (Г. В. Шавиріна, Я. Л. Коломінський), мотиваційно - ціннісної структури особистості (М. Г. Рогов, С. А. Рубінштейн, Одинцова Л. А., Завіцкая С. В. , В. Г. Асєєв, А. М. Леонтьєв, К. К. Платонов та ін.). Для діагностики соціально-психологічних установок можливе використання:

- Методики діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребової сфері О. Ф. Потьомкіної.

В свою чергу для діагностики комунікативних навичок використовуються методики:

- Тест оцінки комунікативних умінь, що включає в себе оцінку співрозмовника, визначення його сильних і слабких сторін, вміння встановити дружню атмосферу, вміння зрозуміти проблеми співрозмовника і т.д. Методика призначена для перевірки цих якостей.
- Діагностика комунікативної толерантності (В. В. Бойко), за допомогою якої оцінюються людські взаємовідносини, ситуації взаємодії з іншими людьми.

Всі ці методики можна використовувати для діагностики окремих аспектів особистості, однак у формуванні психологічної готовності особливе місце належить мотиваційно - ціннісному компоненту, який є «стрижневим, свого роду напрямних освітою», тому що «поза мотиву і сенсу неможливі жодна діяльність, не реалізовані ніякі, навіть самі засвоєні знання і гранично сформовані вміння ». Правда, наявність мотиваційної готовності «ще не говорить про наявність психологічної готовності до діяльності, але існування останньої неможливо без першої» (Мельничук А.С., 1996). Найбільш доречним при аналізі мотиваційної готовності є системний підхід, що розвивається в роботах. Б. Ф. Ломова (1988), А. Раппопорта (1994), Л. Ф. Алексєєвої (1997), А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського (1998) та ін. Для діагностики мотиваційно - ціннісних орієнтацій можливе використання наступних методик:

- Ціннісний опитувальник С. Шварца. Обробка тесту проходить за шкалами: Насолода; Досягнення; Соціальна влада; Самовизначення;

Стимуляція; Конформізм; Соціальність; Безпека; Зрілість; Підтримка традицій; Соціальна культура; Духовність.

- Вивчення мотивації професійної діяльності (методика К. Замфір в модифікації А. Реана). Методика може застосовуватися для діагностики мотивації професійної діяльності.
- Діагностика мотиваційної структури особистості (В. Е. Мільман). Методика дозволяє діагностувати *мотиваційний* і *емоційний* профілі особистості. На основі співвідношення показників усіх шкал, що виводяться в результаті тестування можна виділити певні типи мотиваційного та емоційного профілю.

Таким чином, ми розглянули основні теоретичні положення проблеми соціально-психологічної готовності до праці випускників педагогічних ВУЗів. Ми проаналізували проблему соціально-психологічної готовності до праці в контекстах комунікативних навичок, а також соціально-психологічних установок і мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості студентів.

Виходячи з теоретичного аналізу психологічної літератури з даної проблеми ми припускаємо, що у ході професійного становлення відбувається зміна мотиваційної сфери студентів та переосмислення основних термінальних цінностей і це є показником психологічної готовності до професійної діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дьяченко М. І, Кандибович Л. А. Психологічні проблеми готовності до діяльності./І.М.Дьяченко, А.Л.Кандибович - Мн.: БДУ, 1978, 182 с.
2. Крутецкий В.А. Психологія./А.В.Крутецкий - М.: Просвещение, 1986. - С.39.
3. Кузьміна Н.В. «Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання»./Н.В.Кузьміна – М., 1990.
4. Леонтьев А. М. Діяльність. Свідомість. Особистість./А.М.Леонтьев. - М., 1992.

5. Одинцова Л.А. і Завіцкая С.В. «Реалізація професійної підготовки вчителя математики в умовах багатоступеневої системи вищої педагогічної освіти»/Л.А.Одинцова, С.В.Завіцкая. - вид. БДПУ Белгород, 2000.
6. Платонов Ю.П. «Професійно-педагогічна спрямованість майстра виробничого навчання», Л, 1987.
7. Рудик П.А. Психологія: Підручник для інститутів фізичної культури./П.А.Рудик - М.: ФиС, 1976.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гуртовенко Наталія Вікторівна – автор.

Уманський медичний коледж

(050) 381 92 22

nat.1232012@yandex.ru

Керівник – Якимчук Борис Андрійович – кандидат психологічних наук, доцент.

По можливості потрібен сертифікат учасника конференції.